

Przełomy w teorii zarządzania

<https://doi.org/10.33141/po.2011.03.02>

Adam Stabryła

Przeгляд Organizacji, Nr 3 (854), 2011, ss. 7-12

www.przeглядorganizacji.pl

Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK)

Uwagi wstępne

Przełomy w teorii zarządzania proponuje się rozważać w umownym przedziale: „postępy wiedzy – odkrycia naukowe”, bez przeprowadzania jednak szczegółowej analizy krytycznej. Uzasadnieniem takiego podejścia jest to, że wykonanie poprawnej i pełnej kategoryzacji jest złożonym zadaniem badawczym, wymagającym wieloletnich prac historyczno-porównawczych. Natomiast w niniejszym artykule jest przedstawiony syntetyczny przeгляд podstawowej problematyki badawczej w teorii zarządzania, jak również zawarto omówienie niektórych jej współczesnych nurtów. Zaprezentowano również zestawienie wybitnych odkryć naukowych, które zostały uhonorowane Nagrodą im. A. Nobla w dziedzinie ekonomii, a ukierunkowanych na problemy zarządzania. Wyróżnienia te stanowią bowiem potwierdzenie indywidualnych lub zespołowych dokonań twórczych, ocenionych jako przełomowe.

Podstawowa problematyka badawcza w teorii zarządzania

Zasadniczym odniesieniem dla współczesnej teorii zarządzania są poglądy teoretyczne i dorobek praktyczny klasycznej szkoły zarządzania; była ona fundamentem i pierwotną bazą, na której opierały się główne linie rozwoju omawianej gałęzi wiedzy.

W tabeli 1 została zamieszczona podstawowa problematyka badawcza w teorii zarządzania¹⁾. Jest to wybór zasadniczych zagadnień z całego bardzo rozległego systemu wiedzy, jakim jest prezentowana nauka. Wybór ten został dokonany przede wszystkim ze względu na potrzebę wyeksponowania charakterystycznych ujęć modelowych oraz metod i procedur badawczych, służących doskonaleniu organizacji systemów wytwórczych i systemów zarządzania, procesów pracy, procesów informacyjnych i innych.

Wybrane dokonania współczesności

Wszereko pojmowanej teorii zarządzania, a w konsekwencji w działalności praktycznej, znaczącą rolę ma podejście techniczne, zwłaszcza w zakresie organizacji produkcji oraz w zakresie metodologii. Dotyczy ono zarówno odległej historycznie retrospekcji kultury materialnej człowieka, jak i rozwoju współczesnej cywilizacji. Ta „inżynierska” orientacja wyraźnie wpłynęła na sposób myślenia specjalistów z zakresu zarządzania, ekonomii, prawa, nauk ścisłych i innych. Objawia się to przede wszystkim w poszukiwaniu możliwości kwantyfikacji zjawisk ekonomicznych, algorytmizacji postępowania badawczego, stosowania podejścia systemowego

i analizy systemowej, odnosi się do wykorzystania metod modelowania, analizy funkcjonalnej, technik optymalizacyjnych itd.

W niniejszym punkcie artykułu zwrócono uwagę na osiągnięcia teorii zarządzania w czasach najnowszych, które umownie można zamknąć w przedziale ostatniego półwiecza. Dotyczy to zarówno koncepcji badawczych, jak i praktycznej działalności menedżerskiej. Rozwój współczesnych ujęć poznawczych i metodologicznych zmierza w kierunku ścisłej integracji badań organizatorskich, marketingowych, finansowych i komunikacji społecznej, co pozwala na wyróżnienie poniższych – o istotnym znaczeniu – tendencji i zmian modernizacyjnych.

■ Nastąpił renesans koncepcji firmy jako „organizacji uczącej się” (*learning organization*). Organizację uczącą się powinny charakteryzować następujące cechy:

- zdolność adaptacyjna, czyli zdolność dostosowywania się do zmian w otoczeniu,
- rozwój indywidualnych umiejętności menedżerów w roli nauczycieli, twórców, liderów,
- myślenie systemowe,
- stałe doskonalenie systemów zarządzania (zwłaszcza w zakresie instrumentalnym).

■ Niekwestionowane stało się znaczenie strategii społecznych, ukierunkowanych na:

- zbudowanie długotrwałych więzi firmy (właścicieli, kierownictwa) z pracownikami,
- nadzór korporacyjny,
- stworzenie modelu wspólnej (kierownictwa i pracowników) odpowiedzialności za efektywne działanie firmy,
- zachowania organizacyjne.

■ Szczególną rolę w praktyce zarządzania pełni system informacji menedżerskiej (SIM). Zasoby informacyjne, technika komputerowa, rozproszone i zintegrowane systemy informacyjne, strategie informacyjne firmy – są zasadniczymi czynnikami wspomagania zarządzania. Rozwój SIM będzie pogłębiać jego dalszą specjalizację, w istocie widoczną już na co dzień. Specyfikę SIM w zakresie wspomagania zarządzania można odnieść na przykład do następujących funkcji:

- obserwacji i prognozowania sytuacji zewnętrznych (makrosystemowych i sektorowych),
- monitoringu procesów wewnętrznych, zwłaszcza identyfikacji zakłóceń i niesprawności systemu eksploatacyjnego przedsiębiorstwa,
- opracowania charakterystyki strukturalnej i funkcjonalnej poszczególnych podsystemów przedsiębiorstwa w związku z przygotowaniem strategii cząstkowych (np. w dziedzinie finansów, spraw personalnych, produkcji),
- rozwiązywania problemów diagnostycznych i decyzyjnych (*expert systems*),
- realizacji zadań komunikacyjnych, koordynacyjnych i kontrolnych w zarządzaniu organizacją wirtualną.

Tab. 1. Podstawowa problematyka badawcza w teorii zarządzania

Zakres badań: organizacja produkcji	Zakres badań: zarządzanie korporacjami i instytucjami	Zakres badań: uniwersalne koncepcje metodologiczne
Od przełomu XIX/XX wieku do 1939 r.		
<ul style="list-style-type: none"> ● Podział pracy i specjalizacja ● Harmonizacja pracy ● Badanie metod pracy ● Mierzenie, normowanie i wartościowanie pracy ● Planowanie i kontrola produkcji ● Badanie produktywności czynników wytwórczych ● Analiza ruchów roboczych (studium ruchu) i badania ergonomiczne ● Metody ustalania normatywów biegu produkcji (długości cyklu produkcyjnego, taktu i rytmu produkcji, optymalnej wielkości serii produkcyjnej) ● Organizacja technicznej obsługi procesu pracy ● Badania nad wydajnością pracy, zastosowanie taśmy produkcyjnej, automatyzacja ● Statystyczna kontrola jakości 	<ul style="list-style-type: none"> ● Struktury organizacyjne ● Zasady zarządzania ● Analiza funkcji zarządzania ● Systemy płac ● Organizacja pracy biurowej ● Czynniki ludzki, humanizacja pracy ● Badania psychometryczne 	<ul style="list-style-type: none"> ● Koncepcje cyklu działania zorganizowanego ● Zasady organizacji pracy zespołowej ● Prakseologiczna koncepcja analizy działania (czynu) ● Prakseologiczne ujęcie ekonomii i organizowania
Od 1939 r. (1945) do czasów obecnych		
<p>■ Kontynuacja badań z poprzedniego okresu. Nowe tendencje badawcze:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Optymalizacja decyzji produkcyjno-technicznych ● Analiza wartości wyrobów ● Przestrzenne organizowanie procesu pracy ● Komputeryzacja produkcji ● Sterowanie jakością wyrobów ● Badania nad niezawodnością wyrobów i procesów technologicznych ● Elastyczne systemy produkcyjne ● <i>Just in time</i>. System <i>kanban</i> ● Robotyzacja. Analiza ergonomiczna i projektowanie techniczne ● <i>Total Quality Management</i> ● Normatywne systemy zarządzania jakością ● Systemy zarządzania środowiskowego ● Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy ● <i>Business Process Reengineering</i> (BPR). Restrukturyzacja. ● Systemy wspomagania zarządzania produkcją MRP, MRP II, ERP ● Metody japońskie w zarządzaniu produkcją 	<p>■ Kontynuacja badań z poprzedniego okresu. Nowe tendencje badawcze:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Badania nad komunikacją grup społecznych ● Style zarządzania ● Decyzje kierownicze ● Proces informacyjny ● Systemy informacyjno-decyzyjne zarządzania ● Komputeryzacja zarządzania ● Projektowanie systemów zarządzania. Techniki zarządzania ● Analiza wartości systemów organizacyjnych ● Doskonalenie struktur organizacyjnych ● Aspekty behawioralne procesu zarządzania (motywacja, kultura organizacyjna, rozwój organizacji, konflikty, równowaga organizacyjna) ● Techniki negocjacji ● <i>Controlling</i> ● Badania marketingowe ● CRM ● Menedżerskie rachunki kosztów ● Strategiczna karta wyników ● <i>Benchmarking</i> ● Systemy <i>Workflow</i> ● <i>Lean Management</i> ● <i>Outsourcing</i> ● Przedsiębiorstwo sieciowe. Organizacja wirtualna ● Systemy komunikowania się ● Systemy informacji menedżerskiej (SIM) ● Projektowanie systemów referencyjnych ● Gospodarka oparta na wiedzy ● Pomiar kapitału intelektualnego ● Teoria organizacji uczącej się 	<p>■ Kontynuacja badań z poprzedniego okresu. Nowe tendencje badawcze:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Ogólna teoria systemów i analiza systemowa ● Cybernetyczne koncepcje zarządzania przedsiębiorstwem i gospodarką narodową ● Ogólne koncepcje diagnostyczne i prognostyczne ● Systematyka metod i technik organizatorskich ● Metodologia procesu zarządzania ● Metodologia projektowania ● Modele systemów ekonomicznych i organizacyjnych ● Doskonalenie metod ilościowych pomiaru i optymalizacji decyzji. Symulacja. Teoria gier ● Systematyka ocen sprawności organizacyjnej ● Podejście strategiczne w zarządzaniu ● Teorie i metodologie rozwoju firmy ● Programowanie zmian ● Metodyki projektowania ekonomicznego i technicznego ● Pomiar ryzyka ● Sztuczna inteligencja ● Samoorganizacja ● Podejście procesowe ● Analiza generatywna ● <i>Foresight</i>

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 2. Charakterystyka nurtów zarządzania strategicznego

Wyszczególnienie
Nurt planistyczny
<ul style="list-style-type: none"> ■ Cechy charakterystyczne koncepcji: <ul style="list-style-type: none"> ● wychodzi z założenia, że celem każdej organizacji jest równomierny rozwój, który powinien być zaprogramowany na podstawie zasady racjonalności, a więc ze względu na potrzeby firmy i możliwości utrzymania się na rynku; ● podstawowymi narzędziami zarządzania są: strategie, plany biznesowe, prognozy i scenariusze, techniki analityczne i rachunki decyzyjne, strategiczna karta wyników; ● preferuje sformalizowany system planowania oraz analizę SWOT i bilans sprawnościowy. ■ Przedstawiciele: H.I. Ansoff, R.L. Ackoff, P.F. Drucker, twórcy modelu analizy strategicznej LCAG (E.P. Learned, H.K. Christensen, K.R. Andrews, W.D. Guth), C.W. Hofer, D. Schendel, R.S. Kaplan, D.P. Norton. ■ Związki z innymi dziedzinami <p>Nurt planistyczny wywodzi się z teorii firmy, metodologii planowania gospodarczego (makro i mikro), teorii prognozowania oraz analizy ekonomicznej. W tym obszarze jest również umiejscowione zarządzanie projektami (<i>Project Management</i>), w szczególności zaś metodyka oceny projektów inwestycyjnych (<i>Project Appraisal</i>), projektowanie organizatorskie (<i>Organizational Design Approach</i>). Nurt planistyczny pozostaje w silnym związku z ekonomią przemysłową, a także z działami szczegółowymi nauki o zarządzaniu (marketingiem, finansami firmy, zarządzaniem zasobami ludzkimi).</p>
Nurt pozycyjny
<ul style="list-style-type: none"> ■ Cechy charakterystyczne koncepcji: <ul style="list-style-type: none"> ● eksponuje potrzebę badań diagnostycznych w zakresie oceny pozycji strategicznej i konkurencyjnej firmy; ● poszukuje metod osiągnięcia przewagi konkurencyjnej; ● w projektowaniu strategii jako główne narzędzia badawcze stosowane są: macierz wzrostu/udziału w rynku, cykl życia produktu, krzywa doświadczeń, diagram pozycji firmy; ● zajmuje się prognozowaniem sytuacji zewnętrznych (w otoczeniu bliższym i dalszym, makroekonomicznym i konkurencyjnym). ■ Przedstawiciele: B. Henderson i M. Goold (firma doradcza Boston Consulting Group), M. Bower i A. Campbell (firma doradcza J.O. McKinsey), firma doradcza A.D. Little'a, M. Porter. ■ Związki z innymi dziedzinami <p>Nurt pozycyjny reprezentuje współczesne podejście badawcze w analizie strategicznej i skupia się na ocenie pozycji firmy oraz poszukiwaniu strategii osiągania przewagi konkurencyjnej. Najsilniejsze związki nurtu pozycyjnego z innymi dziedzinami dotyczą: teorii konkurencji, analizy rynku, badań marketingowych, badań nad konsumpcją. Immanentnymi składowymi nurtu pozycyjnego pozostaje analiza ekonomiczna oraz prognozowanie (podobnie zresztą, jak w przypadku nurtu planistycznego).</p> <p>Analiza ekonomiczna jest narzędziem, które służy głównie do badań diagnostycznych i porównawczych w związku z ustaleniem pozycji firmy. Odgrywa ona również ważną rolę w opracowaniu strategii kosztowej i zróżnicowania. Prognozowanie w nurcie pozycyjnym ma istotne znaczenie nie tylko ze względu na zastosowanie w wytyczaniu trendów sytuacji zewnętrznych oraz trajektorii strategicznych, ale służy także do nakreślania cyklu życia produktu.</p>
Nurt integracyjny
<ul style="list-style-type: none"> ■ Cechy charakterystyczne koncepcji: <ul style="list-style-type: none"> ● na pierwszy plan wysuwa zachowanie strategiczne właścicieli firmy i członków organizacji (kadry menedżerskiej, pracowników), zdeterminowane przez wspólną postawę (system wartości) i podejście w kształtowaniu przewagi konkurencyjnej firmy; ● rozszerza formułę przewagi konkurencyjnej o wymiar współdziałania zewnętrznego (kooperacji, aliansów); ● silnie akcentuje kompleksowość podejścia badawczego, polegającą na łączeniu metod właściwych dla nurtu planistycznego i pozycyjnego z aspektami strategicznymi doskonalenia struktur organizacyjnych, zarządzania zasobami informacyjnymi, zarządzania zasobami ludzkimi i in.; ● postuluje integrację firmy z klientami nie tylko przez produkt, ale również przez dbałość o utrzymanie wzajemnej lojalności, przez ukierunkowanie firmy na zindywidualizowane potrzeby klientów; ● głosi potrzebę zespolenia kultury organizacyjnej, zasobów strategicznych, systemu zarządzania oraz kompetencji kadry menedżerskiej i pracowników. ■ Przedstawiciele: A.D. Chandler jr., W. Ouchi, K. Ohmae, T. Peters, R. Waterman jr., H. Mintzberg, J. Quinn, G. Hamel, C.K. Prahalad. ■ Związki z innymi dziedzinami <p>Nurt ten cechuje się komplementarnością różnych koncepcji i podejść badawczych, jakie są związane z ekonomią, naukami o zarządzaniu i naukami społecznymi. Istotny wpływ na nurt integracyjny wywarły następujące orientacje: kierunek behawioralny (w tym podejście sytuacyjne <i>Contingency Approach</i>), neoklasyczny i systemowy. Zrutynizowane i mechanistyczne podejścia nurtu planistycznego i pozycyjnego zostały przez wyżej wymienione kierunki wzbogacone postulatami swobodnego i niesformalizowanego kreowania strategii firmy, uczenia się i rozwijania umiejętności (strategie prostych reguł – <i>simple rules</i>).</p>

Źródło: opracowanie własne.

■ Zasadniczemu zdynamizowaniu uległ kierunek zarządzania wiedzą (*knowledge management*) i zarządzania kapitałem intelektualnym (*intellectual capital management*).

Zarządzanie wiedzą koncentruje się na problemie kreowania i dysponowania zasobami informacyjnymi (wiadomościami) z różnych dziedzin nauki i zastosowań empirycznych, w celu osiągnięcia znaczącej przewagi konkurencyjnej. Szczegółowe zadania tego specyficznego obszaru zarządzania są następujące: ● rejestracja

i gromadzenie wiedzy ● kształtowanie postępu w sferze naukowo-badawczej (tworzenie nowej wiedzy) ● zastosowanie i transfer wiedzy. Zatem zarządzanie wiedzą ma być dziedziną działalności przedsiębiorstwa, której celem użytkowym jest dostarczanie informacji użytkownikom, stosownie do ich potrzeb merytorycznych, związanych z kreowaniem rozwoju ekonomicznego, technicznego i organizacyjnego. Tak więc ten kierunek jest rozwinięciem zarządzania zasobami informacyjnymi (*Information Resource Management – IRM*). ➔

Natomiast zarządzanie kapitałem intelektualnym dotyczy dwóch obszarów: jeden z nich to wiedza oraz umiejętności praktyczne pracowników i menedżerów, zaś drugi to kapitał strukturalny, któremu odpowiadają aktywa niematerialne, składające się – obok aktywów materialnych – na wartość przedsiębiorstwa. Kapitał intelektualny (lub aktywa intelektualne) jest zdefiniowany przez: ● poziom organizacyjny firmy ● prace projektowo-badawcze ● patenty ● komunikację z otoczeniem ● zdolność adaptacyjną firmy. Zarządzanie kapitałem intelektualnym za cel uznaje racjonalne gospodarowanie tym szczególnego rodzaju zasobem, przede wszystkim z punktu widzenia jego ekonomicznego wykorzystania. Efektywność zarządzania kapitałem intelektualnym będzie się wyrażać w wielowymiarowym rozwoju przedsiębiorstwa, a zarazem w jego wartości finansowej.

■ Szczególną rolę odgrywa koncepcja nowej formuły analizy systemowej, a mianowicie tzw. myślenia sieciowego.

Można sądzić, że nastąpi dalszy rozwój podejścia systemowego, zarówno w zakresie ogólnej teorii, jak i analizy. Zostaną wypracowane nowe ujęcia systemów zarządzania przedsiębiorstwem, wzbogacone metodami organizatorskimi i ilościowymi. Przypuszczalnie w większym niż dotychczas zakresie zostanie rozwinięte szeroko rozumiane programowanie strategiczne, zwłaszcza wobec faktu globalizacji gospodarki oraz tworzenia wielkich scentralizowanych układów sterowania rynkiem (także sferą polityczną i militarną).

■ Utrwaliła się przedmiotowa („obiektywna”) systematyka teorii i zastosowań zarządzania. Dotyczy to: ● zarządzania przedsiębiorstwami (przemysłowymi, budowlanymi, usługowymi, handlowymi) ● zarządzania bankami ● zarządzania instytucjami ubezpieczeniowymi ● zarządzania edukacją ● zarządzania kulturą ● zarządzania zdrowiem ● zarządzania publicznego.

■ Nastąpił dalszy rozwój w działach ogólnometodologicznych i w działach szczegółowych (funkcjonalnych) teorii zarządzania. Dotyczy to m.in.: ● analizy efektywności ● metod organizacji i zarządzania ● zarządzania strategicznego i operacyjnego ● zarządzania logistyką ● zarządzania zasobami ludzkimi ● zarządzania marketingowego ● zarządzania komunikacją i informacjami ● zarządzania procesowego ● zarządzania projektami ● zarządzania wiedzą ● zarządzania ryzykiem.

■ Znaczącą rolę w sferze ekonomicznej pełni zarządzanie strategiczne. Można w nim wyróżnić trzy nurty: planistyczny, pozycyjny, integracyjny. Charakterystykę tych nurtów przedstawia tabela 2.

■ Współczesna teoria zarządzania wzbogaciła się o nowy dział (w zasadniczej mierze mieszczący się w sferze ekonomicznej), mianowicie zarządzanie marketingowe. Jego znaczące wyróżniki to m.in.:

- koncepcja wartości dla klienta (P. Drucker, M. Porter),
- koncepcja marketingu-mix (E.J. McCarthy),
- kompleksowe ujęcie marketingu (Ph. Kotler),
- idea współtworzenia wartości (C.K. Prahalad, V. Ramaswamy).

■ Do sfery ekonomicznej teorii zarządzania należy również zaliczyć nurt rachunkowości zarządczej i *controllingu*²⁾. Podstawowe problemy badawcze z tego zakresu to m.in.: decyzyjne rachunki kosztów i wyników, budżetowanie, rachunek odpowiedzialności, analiza kosztów jakości, rachunek kosztów docelowych,

zarządzanie kosztami w cyklu życia produktu, analiza produktywności, doskonalenie struktury łańcucha wartości, *lean accounting*, rachunek kosztów procesów, ocena efektywności projektów.

Warto odnotować wkład P.F. Druckera do tego działu teorii zarządzania. W *Managing for Results* (1968) sformułował on zasady analizy wyrobów na podstawie koncepcji kategoryzacji, co było przyczynkiem do analizy strategicznej. Drucker, mimo preferowania filozofii zarządzania, reprezentował zarazem poglądy i podejścia ściśle związane z ujęciem rachunkowym zarządzania. Zajmował się szeroko rozumianą diagnostyką ekonomiczną, zalecał stosowanie analizy produktywności, sformułował zasady kontroli kosztów, opracował koncepcję ośrodków odpowiedzialności. Wprowadził termin łańcucha ekonomicznego, będącego zwiastunem późniejszego łańcucha wartości.

■ Nurt inżynierski. Ten obszar stanowi bardzo rozległą dziedzinę wiedzy, poczynając od szkoły klasycznej, poprzez empiryczną i systemową. W tym nurcie do dominujących kierunków badań należy zaliczyć:

- organizację produkcji,
- zastosowanie metod ilościowych (rachunek optymalizacyjny, teoria gier, teoria niezawodności),
- zarządzanie jakością,
- analizę funkcjonalną wyrobów (w tym *Value Analysis* i jej różne odmiany),
- *Six Sigma*.

Ważnym kierunkiem – wyraźnie odmiennym od pozostałych – jest rozwój baz danych i oprogramowania. Oto chronologia tego rozwoju:

- lata 1960–70: systemy transakcyjne (*Data Processing Systems*),
 - rok 1960: firma General Mills i Dartmouth College opracowują koncepcję wielowymiarowych baz danych,
 - rok 1970: Edgar Codd prezentuje model relacyjnej bazy danych,
 - rok 1970: firma ACNielsen tworzy składnicę danych do analizy raportów sprzedaży detalicznej,
 - rok 1976: IBM pierwszy prototyp baz danych,
 - lata 1970–1980: system informowania kierownictwa (*Management Information Systems*),
 - rok 1980: pierwsze komercyjne bazy danych Oracle, DB2,
 - lata 1980–1990: systemy DSS (*Decision Support Systems*), systemy ekspertowe,
 - rok 1983: firma Teradata tworzy system baz danych ukierunkowany na wspomaganie podejmowania decyzji;
 - rok 1988: Barry Devlin oraz Paul Murphy publikują artykuł *An Architecture for a Business and Information Systems* w „IBM Systems Journal” – w artykule po raz pierwszy pojawia się termin „hurtownia danych biznesowych”;
 - po roku 1990: *Business Intelligence*, hurtownie danych,
 - lata 90.: obiektowe bazy danych,
 - rok 1992: uważany za ojca hurtowni danych William Inmon publikuje książkę *Building the Data Warehouse*;
 - rok 1995: powstaje Data Warehousing Institute;
 - początek XXI w.: bazy danych XML (przechowywanie danych niestrukturalizowanych).
- Dynamika organizacji i podejście cybernetyczne. Ta dziedzina ma odległą metrykę w teorii zarządzania, ale zarazem wpisuje się w czasy najnowsze.

Badania podstawowe nad problemami dynamiki organizacji były rozwijane w metodologii zarządzania przede wszystkim przez ten kierunek, który został nazwany przez H. Koontza szkołą procesu zarządzania (noszącą również miano nurtu uniwersalistycznego). Szkoła ta łączy pewne idee szkoły klasycznej i empirycznej, a także systemowej; w sferę swego zainteresowania włącza problematykę struktur organizacyjnych, ale głównie skupia się na analizie funkcjonalnej i systemowej; zajmuje się również zagadnieniami behawioralnymi, komunikacją społeczną, organizacją nieformalną (A. Bavelas, D. Barret), podejmuje wielorakie wątki z zakresu psychologii, socjologii, teorii motywacji, teorii konfliktów (M.P. Follett).

Ważną rolę, zwłaszcza w kontekście współczesnych koncepcji należących do orientacji procesowej, odegrał kierunek, który umownie można nazwać podejściem cybernetycznym (jego apogeum przypada na lata 60. i 70. ub. w.). Znaczący wpływ na cybernetyczne ujęcie procesu zarządzania mieli następujący twórcy:

- N. Wiener (*Cybernetyka, czyli sterowanie i komunikacja w zwierzęciu oraz maszynie* - 1948, 1961, Massachusetts Institute of Technology),
- C.E. Shannon, E. Weaver (*Mathematical Theory of Communication* - 1949),
- W.R. Ashby (*Wstęp do cybernetyki* - 1958),
- S. Beer (*Cybernetics and Management* - 1960),
- J. Forrester (*Industrial Dynamics* - dynamika przemysłowa - 1961, Massachusetts Institute of Technology),
- H.A. Simon (*Modeling Human Processes* - 1961).

Polscy uczeni, którzy rozpowszechnili koncepcję cybernetyki w ujęciu uniwersalnym, a także na gruncie ekonomii i zarządzania, to m.in.:

- H. Greniewski (*Elementy cybernetyki* - 1953),

- O. Lange (*Wstęp do cybernetyki ekonomicznej* - 1965),
- M. Mazur (*Cybernetyczna teoria układów samodzielnych* - 1966),
- J. Gościński (*Elementy cybernetyki w zarządzaniu* - 1968),
- T. Kasprzak (*Cybernetyka zarządzania w systemach ekonomicznych* - 1971),
- R. Łukaszewicz (*Dynamika systemów zarządzania* - 1975),
- S. Mynarski (*Elementy teorii systemów i cybernetyki* - 1979).

Obecność problematyki związanej z procesami zarządzania widoczna jest bardzo wyraźnie w czasach najnowszych. Dotyczy to przede wszystkim koncepcji organizacji uczącej się, zarządzania wiedzą, podejścia zwanego myśleniem sieciowym, algorytmizacji procesów zarządzania, doskonalenia systemów informacji menedżerskiej, analizy funkcjonalnej informacji menedżerskiej.

■ Ujawniły się nowe nurty w teorii zarządzania (choć o zróżnicowanym poziomie postępu naukowego): zarządzanie technologiami, zarządzanie czasem, zarządzanie kompetencjami, zarządzanie talentami, zarządzanie zaufaniem, zarządzanie partycypacyjne.

Nagrody Banku Szwecji im. Alfreda Nobla w dziedzinie ekonomii związane z teorią zarządzania

Szczególnym wyróżnieniem za wkład w rozwój nauk ekonomicznych jest Nagroda Banku Szwecji im. Alfreda Nobla. Stanowi ona potwierdzenie przełomowych odkryć naukowych, a tym samym legitymuje wybitną rangę twórcy

Tab. 3. Lista Nagród Banku Szwecji im. Alfreda Nobla w dziedzinie ekonomii związanych z teorią zarządzania

Wyszczególnienie
Leonid Kantorowicz, Tjalling Koopmans (1975) za wkład w teorię optymalnej alokacji zasobów
Herbert Simon (1978) za pionierskie badania w dziedzinie podejmowania decyzji wewnątrz organizacji gospodarczych
Ronald Coase (1991) za doniosłość odkrycia i wyjaśnienia kosztów transakcyjnych i praw ekonomicznych dla struktury instytucjonalnej i funkcjonowania systemu gospodarczego
John Harsanyi, John Nash jr., Reinhard Selten (1994) za rozwój analizy równowagi w teorii gier niekooperacyjnych
James Mirrlees, William Vickrey (1996) za fundamentalny wkład w ekonomiczną teorię bodźców w warunkach asymetrii informacji
George Akerlof, Michael Spence, Joseph Stiglitz (2001) za analizę rynków z asymetrią informacji
Daniel Kahneman, Vernon Smith (2002) za zintegrowanie badań psychologicznych z naukami ekonomicznymi, w szczególności dotyczących ludzkich osądów i podejmowania decyzji w warunkach niepewności; za opracowanie eksperymentów laboratoryjnych jako narzędzi analizy ekonomicznej, szczególnie w badaniach alternatywnych mechanizmów rynkowych
Robert Aumann, Thomas Schelling (2005) za poszerzenie naszego rozumienia konfliktu i kooperacji poprzez analizę z użyciem teorii gier
Leonid Hurwicz, Roger Myerson (2007) za położenie podwalin pod teorię <i>mechanism design</i> (związek z teorią decyzji poprzez badanie mechanizmów w interakcjach opisywanych za pomocą teorii gier)
Elinor Ostrom, Oliver Williamson (2009) za analizę ekonomicznych aspektów zarządzania

Źródło: opracowanie własne na podstawie [1, 15].

i jego dzieła. Zestawienie tych nagród związanych z teorią zarządzania jest przedstawione w tabeli 3.

prof. zw. dr hab. Adam Stabryła
Katedra Procesu Zarządzania
Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

W wyszukiwaniu danych bibliograficznych i historycznych autor korzystał z pomocy pracowników Katedry Procesu Zarządzania i Katedry Metod Organizacji i Zarządzania Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Za tę współpracę autor składa im serdeczne podziękowania.

PRZYPISY

- ¹⁾ Przyjęta chronologia ma charakter umowny.
²⁾ Termin „rachunkowość zarządcza” wszedł w użycie w związku z opublikowaniem przez W. Vattera książki *Managerial Accounting* (1950).

BIBLIOGRAFIA

- [1] BRÉMOND J., SALORT M.-M., *Leksykon wybitnych ekonomistów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
[2] CZEKAJ J. (red.), *Metody organizacji i zarządzania*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2007.
[3] CZERSKA M., SZPITTER A. (red.), *Koncepcje zarządzania*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
[4] GIERSZEWSKA G., ROMANOWSKA M., *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2003.
[5] KOSTERA M. (red.), *Nowe kierunki w zarządzaniu*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
[6] KOŹMIŃSKI A.K., JEMIELNIAK D., *Zarządzanie od podstaw*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
[7] MARTYNIAK Z., *Historia myśli organizatorskiej. Wybitni autorzy z zakresu organizacji i zarządzania w pierwszej połowie XX w.*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2002.
[8] MARTYNIAK Z., *Nowe metody i koncepcje zarządzania*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2002.
[9] OBŁÓJ K., *Strategia organizacji*, PWE, Warszawa 2007.
[10] PUGH D.S., HICKSON D.J., *Writers on Organization*, Penguin Books, London 1996.
[11] SHAW E.H., JONES D.G., *A History of Schools of Marketing Thought*, „Marketing Theory” 2005, vol. 5, no. 3.
[12] STABRYŁA A. (red.), *Doskonalenie struktur organizacyjnych przedsiębiorstw w gospodarce opartej na wiedzy*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.
[13] STABRYŁA A., *Zarządzanie strategiczne w teorii i praktyce firmy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
[14] WARD M., *50 najważniejszych problemów zarządzania*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1997.
[15] http://pl.wikipedia.org/wiki/Kategoria:Nobliści_ekonomia

Summary

The author proposes to consider turning points in the management theory within the framework of the following issues: „advancements in science – scientific discoveries”, without, however, conducting an in-depth critical analysis. This approach is justified by the fact that correctly conducted and comprehensive categorization is a complex research task, which would require many years of historical and comparative analyses. This paper presents a brief review of the basic issues related to the management theory and discusses several contemporary trends in the field. It also presents outstanding scientific discoveries, awarded the Nobel Prize for economics, focused on management issues. Such a distinction confirms individual or team creative work recognised to be of critical importance.